

Jose Manuel Castaño

Mastros e Velas

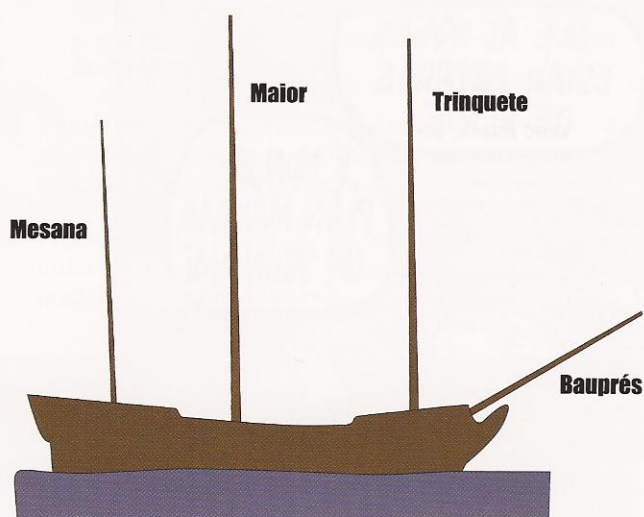
Este capítulo divulgativo ten por obxecto iniciar as persoas interesadas no coñecemento da arboradura e o velame dos barcos que sucaron as augas dende o s. XV. Acompáñano debuxos simplificados e esquemas que queren facer máis comprensibles os conceptos tratados.

A **arboradura** é o conxunto de mastros e diferentes perchas (vergas, entenas, picos, botavaras, botalós...) que teñen por misión suspender as velas para orientalas de forma que o vento incida sobre elas da forma máis apropiada posible.

Os **mastros** ou paus colocados na liña lonxitudinal que divide o barco en dúas metades reciben os nomes de bauprés, trinquete, maior e mesana.

O **bauprés** é o pau que parte inclinado dende a proa. Esta inclinación é diferente segundo o tipo de barco. O pau **maior** é sempre o máis alto. Entre el e a proa sitúase o pau **trinquete**. Entre o pau maior e a popa vai o pau **mesana**.

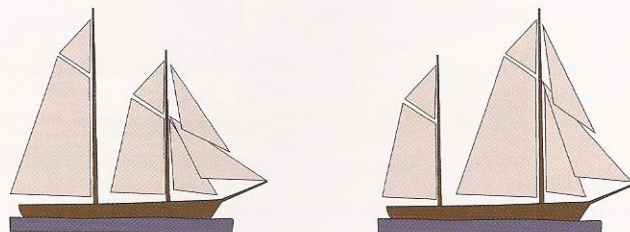
Trinquete, maior e mesana adoitaban ir verticais, pero nalgúns casos teñen unha inclinación ou caída cara popa ou proa, ás veces en función do tipo de pau.

Exemplo de diferentes tipos de mastros

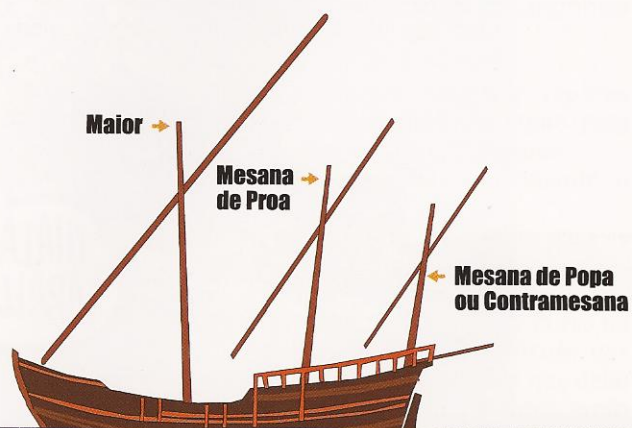
Nunha embarcación de dous paus, ou incluso de tres, non aparecen sempre estes tres paus, como imos ver nos exemplos seguintes.

Nestes gráficos vemos dous barcos de dous paus. Como o pau maior é sempre o máis alto os outros dous reciben o nome en relación a súa posición con respecto a el. Se está a proa do maior será o trinquete e se está a popa será o mesana.

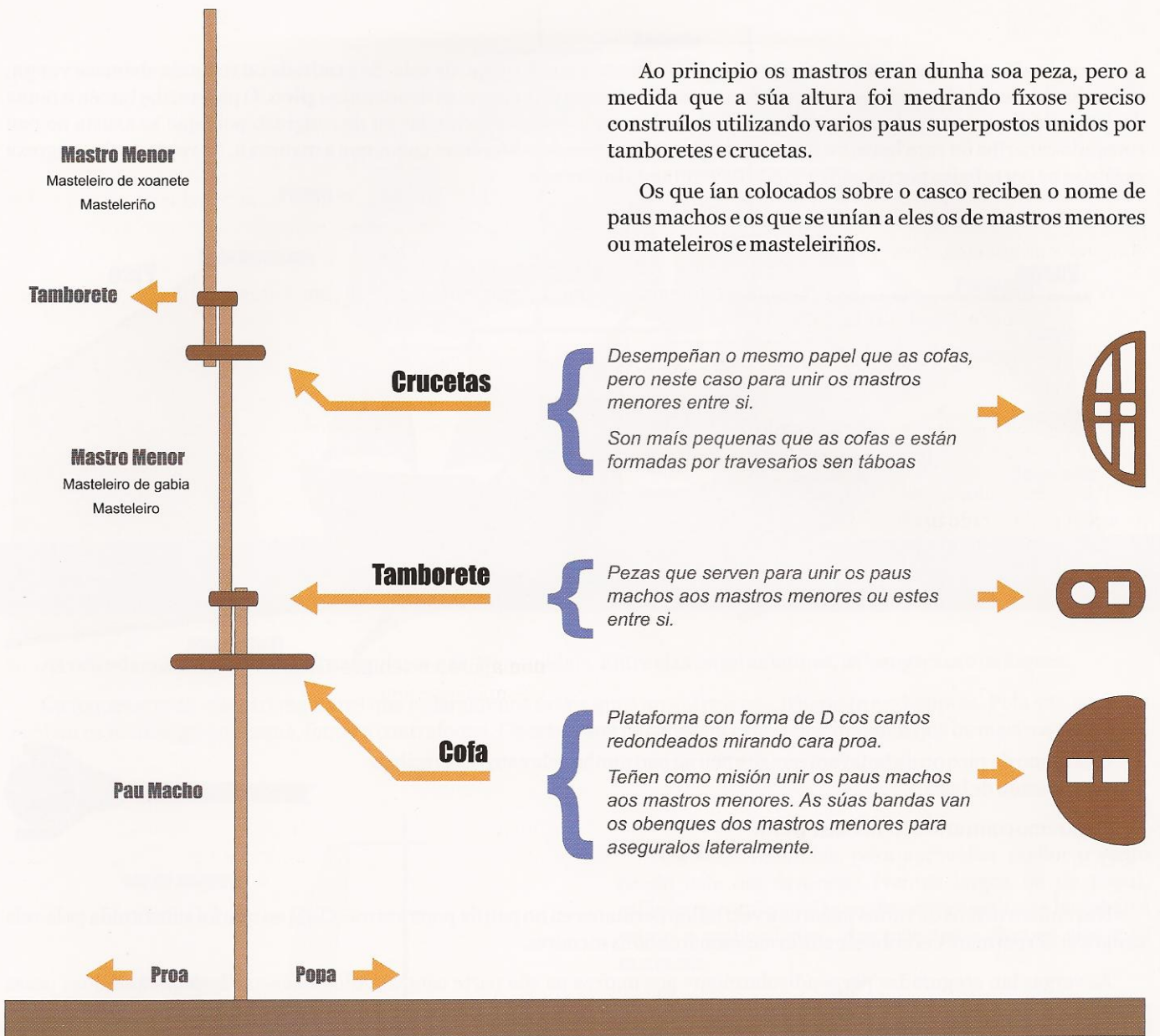

Os mastros diferencian tipos de barcos semellantes.

Na imaxe vemos unha carabela portuguesa do s. XV. Leva tres paus. Un maior e dous mesanas. Cando hai dous paus do mesmo nome farase referencia a súa posición, por exemplo mesana de proa e mesana de popa. Se levase dous maiores diríamos: maior de proa e maior de popa.

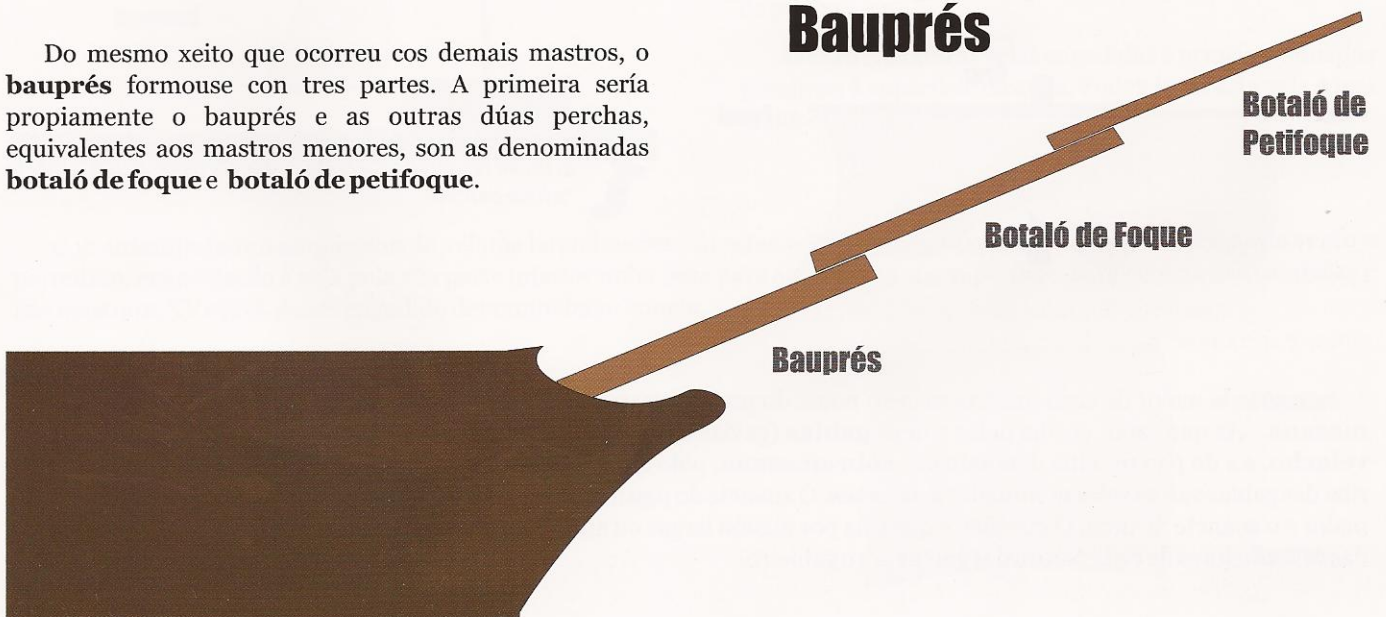

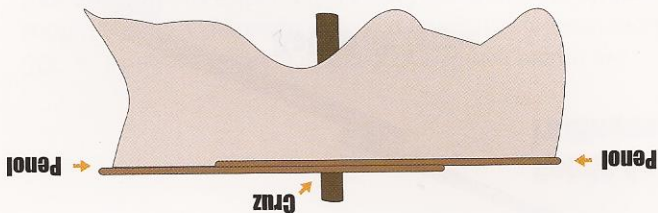
Do mesmo xeito que ocorreu cos demais mastros, o **bauprés** formouse con tres partes. A primeira sería propiamente o bauprés e as outras dúas perchas, equivalentes aos mastros menores, son as denominadas **botaló de foque** e **botaló de petifoque**.

Bauprés

A vela maior de cada mastro recibe o nome do propio mastro. Así temos a vela **maior**, a vela **trinquete** e a vela **mesana**. As que están enriba delas son as **gabias** (gavias en castelán). Pero a gabia do pau trinquete recibe o nome de **velacho**, e a do pau mesana denomínase **sobremesana**, polo que cahamaremos gabia propiamente á do pau maior. Por riba das gabias van as velas nominaadas **xoanetes**. O xoanete do pau mesana denomínase **perico**. As demais son o xoanete de maior e o xoanete de proa. O mariñeiro que tina por misión largar ou aferrar os xoanetes era o xoaneteiro e o que se ocupaba das velas maiores de cada pau ou das gabias era o gabieiro.

Cando dúas embarcacións pasaban moi próximas entre si ou se disparaban a curta distancia díciase que o facían "a toca penols".

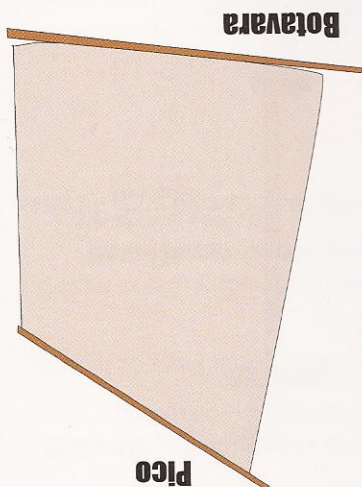
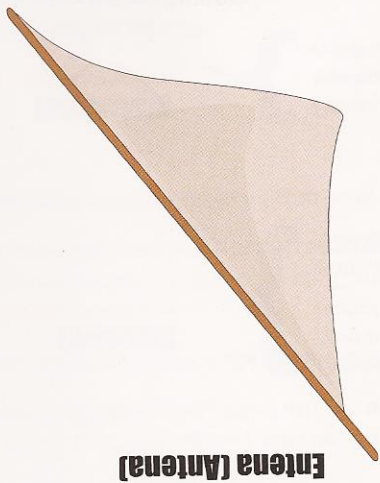
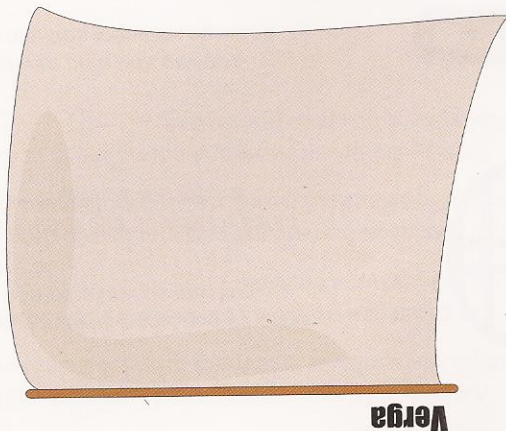
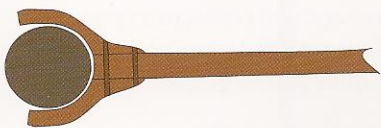
O extremo dunha verga denomínase **penol** e a parte central **cruz**.

As vergas ían aseguradas perpendicularmente aos matros na súa parte central. Adoitaba estar formada por dúas pezas unidas. Nas embarcacións de varios mastros a vela latina permaneceu no pau de popa ata o s. XVIII en que foi substituída pola vela cangrexa. Só permanecía dende entón nas embarcacións menores.

O extremo contrario denomínase **pena**.

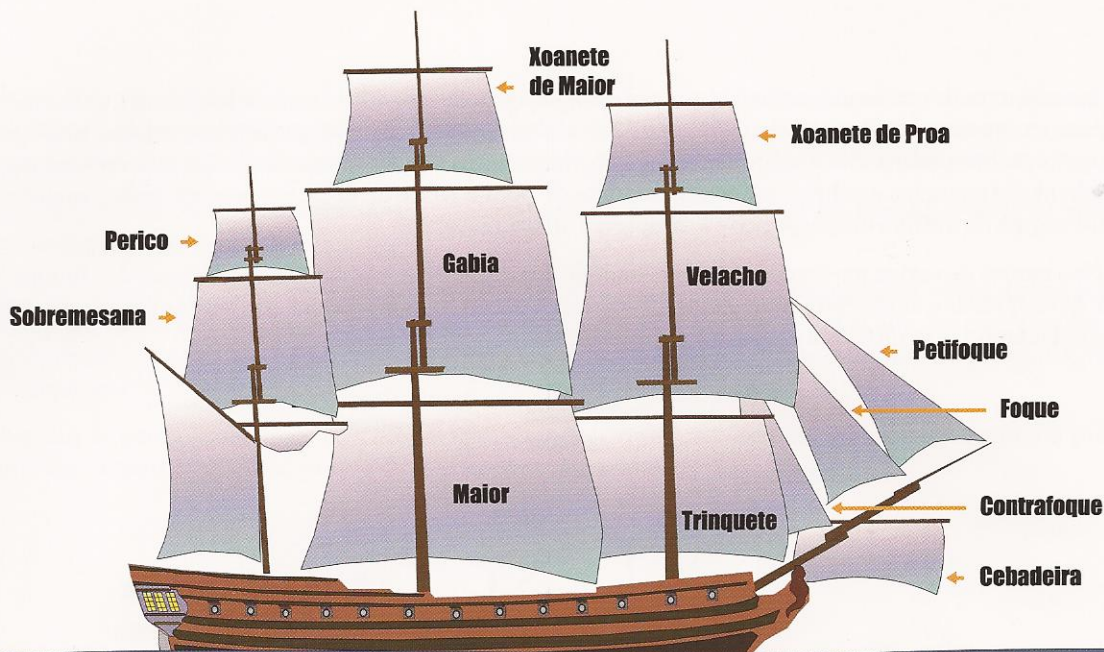
O extremo do pico ou da botavara que se unen ao pau nunha vela cangrexa reciben a denominación de boca.

O extremo do pico ou da botavara que se unen ao pau nunha vela cangrexa reciben

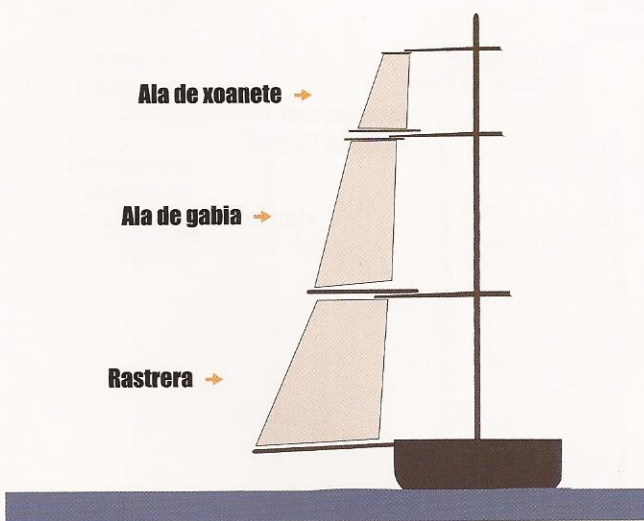
A percha da que colga unha vela recibe diferentes nomes segundo o tipo de vela. Se é cadrada ou redonda chámase **verga**, se é unha vela latina denomínase **entena** ou antena, e se é unha vela cangrexa denomínase **pico**. O pico recibe tamén o nome de cangrexo porque no extremo que mira cara proa ten unha boca semicircular ou de cangrexo pola que se axusta ao pau correndo cara riba ou cara baixo ou xirando arredor pola acción dos diferentes cabos que a manexan. As veces a vela cangrexa cazábase na parte baixa por un pau redondo denominado **botavara**.

As velas de coitelo son as velas triangulares e as trapezoidais. Entre elas están as latinas, as cangrexas e os foques.

Os foques son as velas triangulares que se largan nos estais que van entre o pau trinquete e o bauprés. Pola súa posición reciben os nomes de petifoque, foque e contrafoque. Os estais son os cabos ou cables que impiden que os mastros caian cara popa.

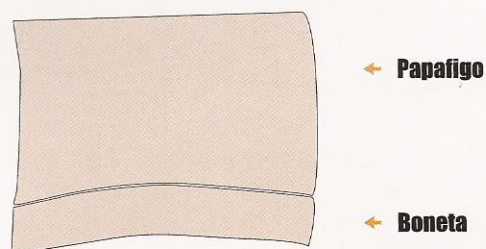
Nas velas redondas, para aproveitar mellor o vento cando este era favorable (ventos longos ou de popa), utilizáronse unhas velas suplementarias que se largaban a un ou a ambos lados das principais. Son as alas e as rastreras.

As alas son as velas engadidas ás gabias e aos xoanetes. Estas veliñas toman o nome da principal á que acompañan. Así hai alas de velacho, de gabia, de sobremesana, de xoanete de proa, de xoanete de maior ou de perico.

As rastreras son as velas engadidas á principal situadas próximas á superficie da auga. Poden levar esta vela o pau maior ou o trinquete.

Con anterioridade á ampliación do velame lateralmente con estas velas suplementarias, cando as condicións do vento o permitían, engadíase á vela pola súa parte inferior unha peza para aumentar a súa superficie. Isto ocorría nas carabelas e nas naos no s. XV e XVI. A este engadido denominábase boneta.

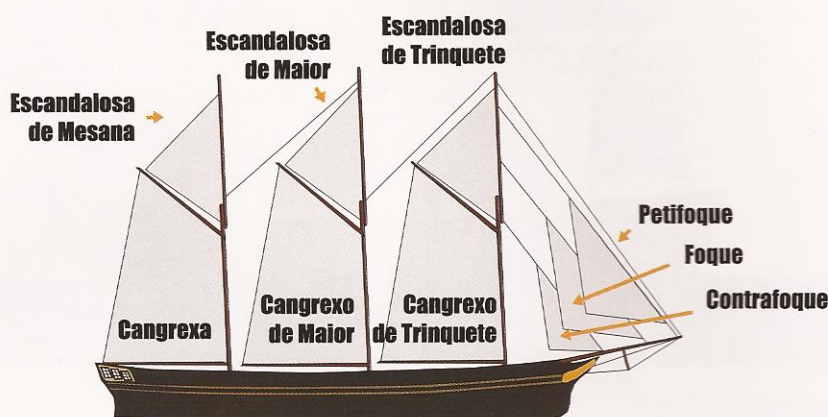
Así pois, cando o vento era frouxo a vela maior dunha destas embarcacións constaba de dúas pezas unidas por uns cabos. A parte principal, de superficie moito maior, denominábase papafigo.

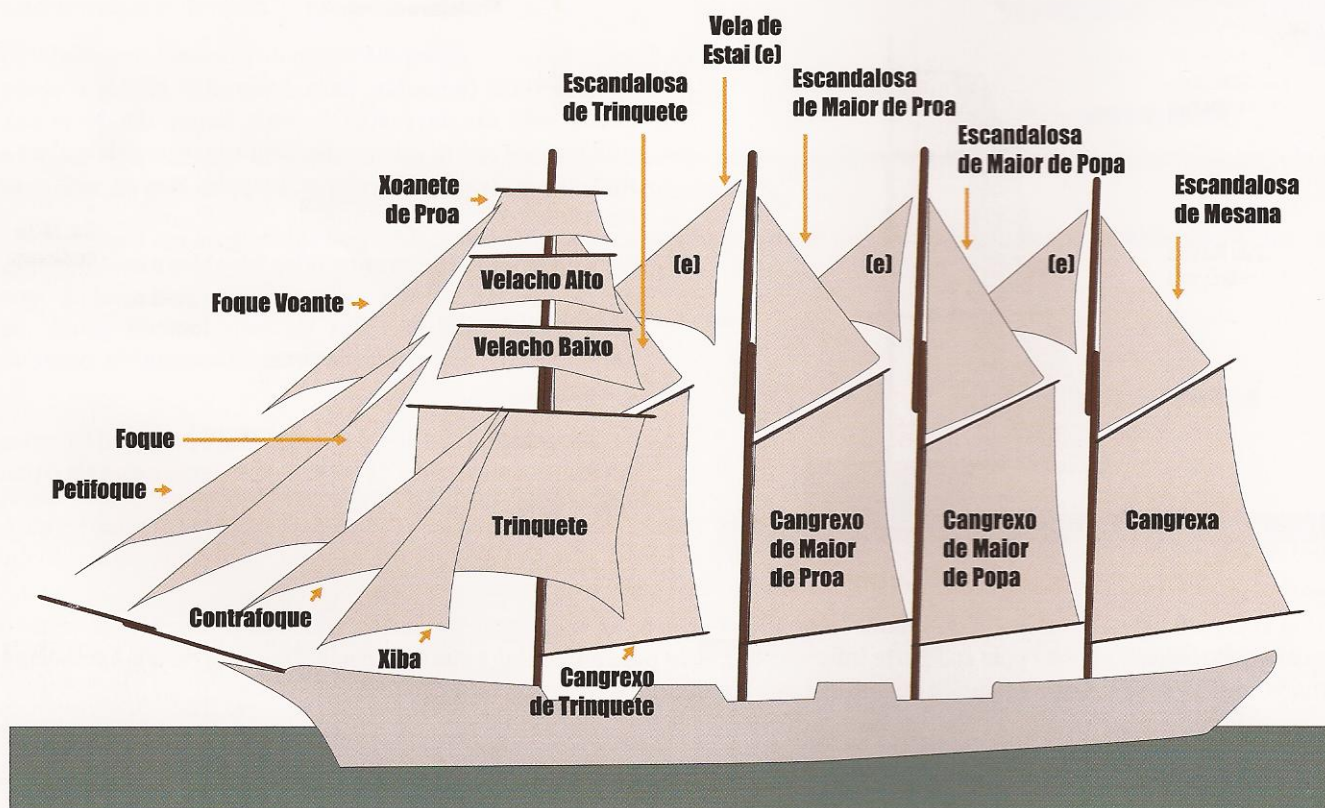

Para facer máis manexables as velas que se facían moi grandes, dividíronse as velas gabias e os xoanetes en dúas, recibindo o nome en función da súa posición. Así temos gabia alta e gabia baixa, no pau maior; velacho alto e velacho baixo, no pau trinquete; sobremesana alta e sobremesana baixa, no pau mesana. Os xoanetes dividíronse en xoanetes e sobrexoanetes ou simplemente xoanetes e sobres. Así temos xoanete de proa e sobre de proa, no pau trinquete; xoanete de maior e sobre de maior no pau do mesmo nome; perico e sobreperico, no pau mesana.

Nos barcos de varios mastros con velas de coitelo (triangulares e trapezoidais), ademais dos foques, as velas que levaban eran as cangrexas e as escandalosas. Estas últimas eran velas triangulares que con ventos frouxos se largaban por enriba das cangrexas como se ve de forma esquemática no gráfico.

O buque escola Juan Sebastián Elcano, con aparello de bergantín goleta, leva velas redondas no pau trinquete e de coitelo nos demais paus, que son o maior de proa, o maior de popa e o mesana. Velaí o nome das velas.

Ves neste gráfico como entre os cabos ou cables que impiden que os mastros caian cara popa (estais) se largaban unhas velas de estai cando os ventos o permitían. Ao igual que os foques, son velas que non levan vergas senón que van suxeitas no propio estai. Entre os foques aparecen neste debuxo dúas velas que non se mencionaron ata agora: o foque voante e a xiba (en castelán trinquetilla).

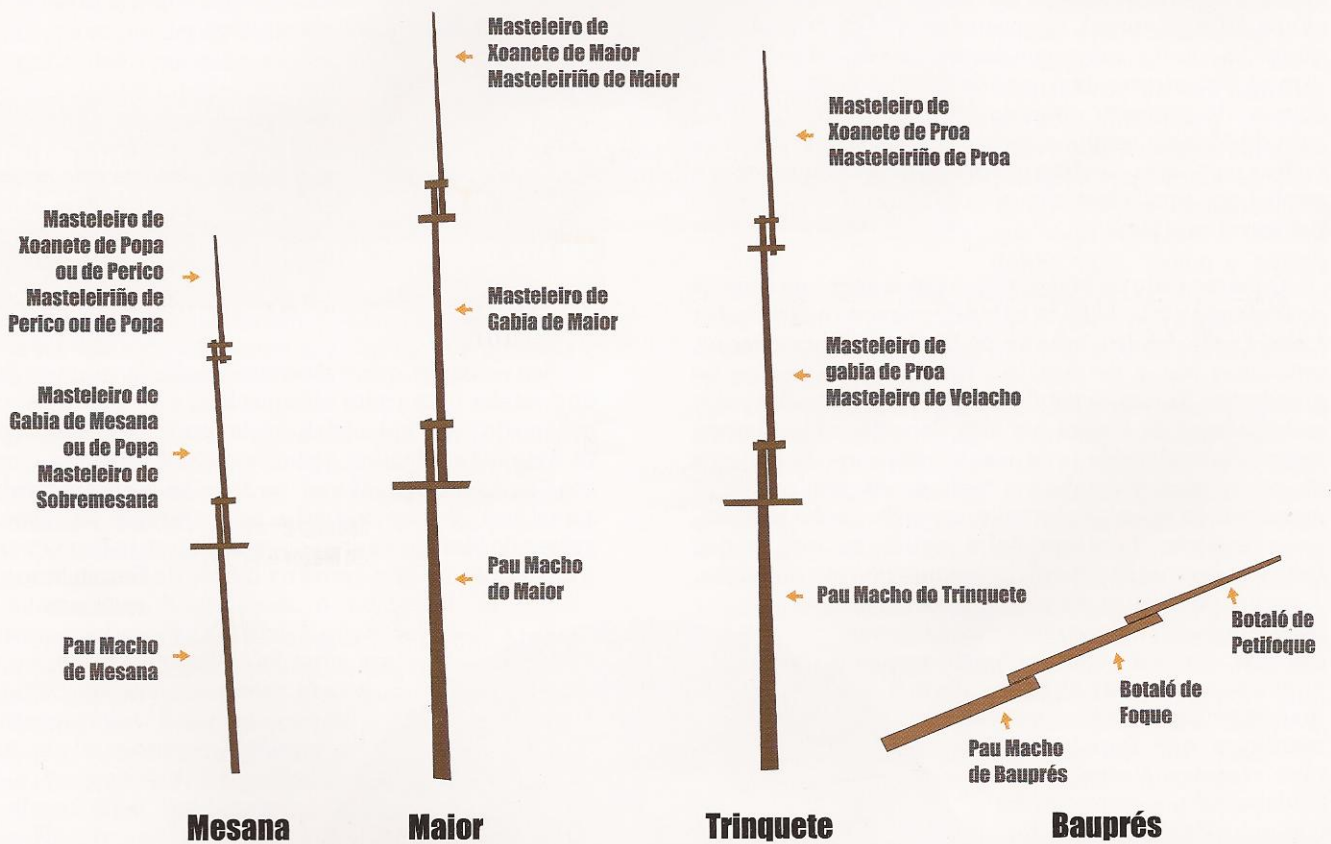

Para diminuír a superficie das velas, cando o vento aumentaba, dispuxéronse nelas unhas faixas de rizos compostas por filas de trenzas ou pequenos cabos que pasados por uns buratos permitían aferrar unha parte da vela para afrontar a forza do vento. A esta operación denomínase tomar rizos. A operación contraria é a de largar rizos.

As vergas e os picos de cada vela reciben o mesmo nome que a propia vela que colga delas. Pero ás veces a verga de mesana non leva vela, polo que se denomina verga seca.

As vergas do pau trinquete serán: verga de trinquete, verga de velacho baixo, verga de velacho alto, verga de xoanete de proa, verga de sobre de proa. As do pau maior: verga de maior, verga de gabia baixa, verga de gabia alta, verga de xoanete de maior, verga de sobre de maior. As do pau mesana: verga seca, verga de sobremesana baixa, verga de sobremesana alta, verga de perico, verga de sobreperico.

As distintas partes dos mastros (paus machos, masteiros e masteiriños) reciben os nomes en relación co propio mastro, a súa posición ou o nome da vela. Velaí as súas diferentes denominacións.

Neste capítulo fixémos un sinxelo percorrido polos mastros e velas das embarcacións de varios paus ao longo dos séculos de navegación a vela. Os mastros xunto coas velas e a enxarcia constitúen o aparello dun barco. Á enxarcia, ou conxunto de cabos e cables, dedicarase outro apartado divulgativo, como este que aquí remata.

